

Posudek oponenta na habilitační práci Sylvy Fischerové

Hippokratovský spis O přirozenosti člověka

Předložená habilitační práce je upravenou verzí textu, který vyšel ve druhém svazku Hippokratových Vybraných spisů v nakladatelství OIKOYMENH v roce 2018. Habilitační spis se skládá ze čtyř částí: 1. úvodní studie k hippokratovskému spisu *O přirozenosti člověka*, 2. překladu uvedeného díla, 3. podrobného komentáře k němu a 4. přílohy, v níž autorka shrnuje zásadní texty pro studium nauky o temperamentech. Rozsáhlá bibliografie na konci habilitační práce dokládá, že zvolené téma je badatelsky vděčné a extrémně frekventované, z čehož plyne skutečnost, že přinést něco nového a originálního na takto probádaném poli je nesnadné. Autorka tuto ambici nemá, avšak znamenitě se jí daří, stejně jako je tomu v případě druhého svazku Hippokratových Vybraných spisů, inteligentním a přehledným způsobem uvést do českého odborného prostředí téma, které bylo desetiletí opomíjeno. Sylva Fischerová prokazuje značnou erudici a přehled již od první kapitoly studie (*Charakteristika a členění spisu; otázka jednoty spisu*), v níž spis *De natura hominis* představuje v kontextu ostatních lékařských spisů a detailně sleduje zásadní a vleklý spor o jednotu díla od Littrého (*Oeuvres complètes d' Hippocrate*) po Jouanna (*La nature de l'homme*) a Langholfa (*Hippocrate, La nature de l'homme*). Stejně vysoký standard udržuje i v kapitole následující, která je rozčleněna na části a) až f). Těžištěm této části se zdá být zkoumání geneze, konstituce a vývoje humorální teorie a jejího využití při formulování nauky o temperamentech (b-e). V části a) se autorka zabývá mnohokrát diskutovaným (e.g. Wittern-Pellegrin, Longrigg, Laks-Most, van der Eijk, Dunn, Demont) vztahem filosofie a lékařství, ať už v obecné rovině (vztah empirického a spekulativního a s ním související problém racionality a vědeckosti řecké medicíny), nebo v rovině konkrétní a individuální, tj. možného ovlivnění autora *De natura hominis* myšlenkovými výkony Empedokla z Akragantu, Alkmaióna z Krotónu a Diogéna z Apollónie. Ve všech uvedených částech, o kterých jsem referoval, autorka zřetelně a mimo jakoukoli pochybnost splňuje kritéria, která jsou kladena na habilitační práci. Totéž lze říci i o překladu a komentáři, byť je trochu překvapivé, že autorka se, dle mého názoru, hlásí k poměrně konzervativní překladatelské strategii. Níže uvádím několik „kritických“ připomínek, které je třeba chápat jako pozvání do diskuse.

a) Termín ἰσονομία

Na straně 25 uvádí autorka s odkazem na Thivela (*Hippocrate et la théorie des humeurs*), že termín ἰσονομία lze v kontextu diskuse o Alkmaiónově definici zdraví chápat jako synonymum pro demokracii a že se dá hovořit o jakési demokratizaci diskurzu řecké medicíny. Toto byla ostatně i má teze na hippokratovském setkání s profesorem Geoffrey Lloydem v Praze a následně i diskuse s profesorem Eijkem v Newcastleu. Oba dva autoři však byli mnohem zdrženlivější než Thivel s Fischerovou. Situace kolem uvedeného termínu je složitější. Různá východiska přehledně shrnuje J. T. Roberts v knize *Athens on Trial* (p. 320, n. 21), jejíž poznámku si zde dovoluji ocitovat celou, neboť jednak zachycuje vše podstatné, co se kolem termínu ἰσονομία v bádání dělo, jednak po platónském způsobu do vážných diskusí pouští potřebnou dávku humoru: The appearance of *isonomos* as early as the drinking songs that celebrated the murder of the tyrant Hipparchus in 514 and the comparatively late appearance of *demokratia*, used only infrequently before the death of Pericles, have led scholars to speculate that *isonomia* was simply the original word for what was later called *demokratia*; that it began as an aristocratic catchword meaning the equality of noblemen as against the singularity of tyranny, but later came to mean democracy; or that it never meant democracy per se and referred throughout its existence to all constitutional governments. The quantity of ink spilt on this topic is equaled only by the quality of the minds that have applied themselves to the problem: V. Ehrenberg, "Isonomia," *RE Supplementband 7*, "Eunomia," *Charisteria Alois Reich* (Reichenberg, 1930), revised and translated into English in *Aspects of the Ancient World* (Oxford, 1946), and also "Origins of Democracy," *Historia* 1 (1950): 515–48; A. Debrunner, "Demokratia," *Festschrift für E. Tische* (Bern, 1947), 11–24; J.A.O. Larsen, "Cleisthenes and the Development of the Theory of Democracy at Athens," in M. Konvitz and A. Murphy, eds., *Essays in Political Theory Presented to George H. Sabine* (Ithaca, 1948), 1–16; G. Vlastos, "Isonomia," *AJP* 74 (1953): 337–66 and "ISONOMIA POLITIKE," in J. Mau and E. G. Schmidt, *Isonomia: Studien zur Glecheitsvorstellung (sic) im griechischen Denken* (Berlin, 1964), 1–35, reprinted in G. Vlastos, *Platonic Studies*, 2d. ed. (Princeton, 1981), 164–203. I have nothing to add to the dialogue beyond the observation that unwitting tribute to the loss of sleep that the *isonomia* problem evidently occasioned these scholars is paid in Donald Kagan's *The Great Dialogue: History of Greek Political Thought from Homer to Polybius* (New York and London, 1965), in which a printer's error coined the appropriate conflation "insonomia" (77).

b) Racionalizující vysvětlení původu černé žluči a původ černé žluči jako takový

Autorka vyjmenovává několik badatelů, kteří původ černé žluči vykládali jako racionalizaci pozorovaného jevu (str. 45-46, Sigerist, Laskaris, Vogel). Následně říká, že některé jevy mohly ovlivnit racionalizaci/spekulaci více než jiné, ale není jasné, na základě čeho to tvrdí. Zdá se totiž, že onu teoretickou fantazii lékaře (přesněji řečeno fyziologii fantazie, jak říká Smith, na něhož autorka odkazuje na str. 28) mohl probudit libovolný pozorovaný jev. Proto když autorka říká, že některá vysvětlení jí přijdou pravděpodobná, zatímco jiná naprosto fantastická, měla by explicitně říci, na základě čeho se tak domnívá.

Pokud jde o otázku, zda černou žluč stvořila až lékařská spekulace, nebo se jednalo o lidový koncept, který byl převzat a transformován intelektuály, autorka nakonec odpovídá, že „jako pravděpodobnější se jí jeví vzhledem k výše uvedeným dokladům (tj. zejména drama) druhá možnost“. Naopak mně se na základě uvedených dokladů (str. 42-45), tj. na základě faktu, že jeden výskyt máme v Sofoklových Trachiňankách (cca 440), následný výskyt v Aristofanových Thesmoforiazousai (411) a jako ustálený obrat v pozdní komedii Plútos (388), přičemž u Menandra se už jedná o frekventovaný jev, jeví jako pravděpodobnější první možnost. Tragičtí básníci se snažili být intelektuálně up-to-date. To, že se s uvedenou terminologií nesetkáme u Aischyla a poprvé se nám ojedinele objevuje u Sofokla, naznačuje dění na intelektuální scéně (inspirace, která pravděpodobně proudí od lékařů k dramatikům).

c) Transkripce řeckých slov

Práce působí nesourodě, pokud jde o užívání řečtiny v hlavním textu. Samostatně stojící termíny jsou transkribovány latinkou, vedle nich občasně stojí slovní spojení v alfabétě. Počínaje oddílem d) na straně 58 začíná převažovat řečtina. Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalifikační práci na katedře klasické filologie, nedává transkripce dobrý smysl. Ten naopak dává v případě nakladatelství OIKOYMENH, které má širší publikum, u něhož se nepředpokládá klasicko-filologické vzdělání.

Nicméně uvedené kritické poznámky by neměly zastřít fakt, že Sylva Fischerová napsala výbornou práci, která splňuje všechna požadovaná kritéria a měla by být obhájena.